

zgodovina ustanove ali poslopja, v katerem se nahaja ta ustanova, kar še posebej velja za muzeje, ki imajo prostore v gradovih in graščinah ali drugih objektih, ki so tudi sami na sebi arhitekturni spomeniki, denimo grad Jama, Pokrajinski muzej Ptuj, Posavski muzej v Brežicah, Gornji grad, Pokrajinski muzej v Mariboru, Grad Lendava, Ljubljanski grad itn. Zbirke in stalne razstave posameznih muzejev so predstavljene zelo različno, lahko so zgolj na kratko omenjene, najdemo pa tudi precej podrobne opise njihove vsebine, organizacije in namena. Zgradbe, prostori, postavitve razstav, pa tudi nekateri znamenitejši razstavljeni predmeti so ponekod tudi fotografirani (denimo mamutovo okostje v Prirodoslovnem muzeju, Dalmatinova biblija v Posavskem muzeju itn.).

V slabi petini predstavljenih ustanov so del razstave tudi arheološke zbirke, ki so večinoma posvečene lokalni zapuščini. Opisi arheoloških zbirk v vodniku so prav tako odvisni od načina predstavitve celotnega muzeja, zato so precej skopi, saj so v večini primerov omenjena zgolj kronološka obdobja, ki jim pripadajo, redkeje pa tudi najdbe, večinoma tiste, ki utegnejo zanimati širšo javnost, predvsem dobro ohranjeno in reprezentativno posodje, orožje, okrasni predmeti ter novci; nekateri izmed njih lahko vidimo tudi na fotografijah (keltski kipec vepra iz Pokrajinskega muzeja v Mariboru, apulski krater iz Pomorskega muzeja v Piranu, vaška situla iz Narodnega muzeja itn.). Najdišča so pri muzejih z obširnejšo arheološko zbirko navedena le izjemoma, večinoma v povezavi s pomembnejšimi odkritji (denimo Posavski muzej Brežice, Muzej Ribnica, Loški muzej, Koroški pokrajinski muzej v Slovenj Gradcu, Dolenjski muzej v Novem mestu), drugače pa je tam, kjer je arheološka razstava posvečena zgolj enemu najdišču - denimo razstava Oloris v Muzeju-galeriji Lendava.

Poleg muzejskih zbirk, ki so rezultat sistematičnih arheoloških raziskav, so omenjene tudi naključne najdbe, shranjene v muzejih, ki sicer nimajo prave arheološke zbirke - denimo Muzejska zbirka Laško.

Posebna skupina so muzeji na prostem in predstavitve *in situ*, pri katerih gre tako rekoč izključno za arheološke in etnološke spomenike. Večji del jih je prikazanih nekoliko natančneje, navedeno je obdobje, v katerem so nastali, njihov primarni namen, nekateri so opremljeni tudi s fotografijami (npr. antična Emona, I. in III. mitrej pri Ptujju, cerkev sv. Jurija v Legnu, Povodnov muzej na Ptujju, rimska nekropola v Sempetru, Rifnik pri Šentjurju).

Čeprav vodnik nudi izčrpen seznam slovenskih muzejev in galerij, so ti, kar zadeva ponudbo za javnost, žal predstavljeni precej neenotno, saj informacije, ki jih v njem lahko najdemo, nihajo od zgolj omembe zbirke oziroma razstave do podrobnega opisa razstavljenih predmetov, zaradi česar je vsebina razstav, vsaj nekaterih, pogosto precej nejasna. Tudi ureditev po abecednem redu lokacij ima poleg očitnih prednosti, kar zadeva preglednost, nekaj slabih strani, saj bi bilo predvsem arheološke in etnološke zbirke smiselno predstaviti tudi po pokrajinah, še posebej glede na to, da v veliki večini primerov vsebujejo lokalno gradivo. Kljub manjšim pomanjkljivostim pa vodnik nudi uporaben pregled muzejev in galerij, ki ponuja vsaj osnovne informacije o vseh teh ustanovah, in je brez dvoma koristen pripomoček za turistične in izletniške obiske muzejev in galerij, torej za seznanjanje javnosti s kulturno dediščino Slovenije, kar je tudi njegov namen.

Katarina ROTAR

Oživiljene kulture. Arheološka odkritja na Gorjancih/Žumberku. Nina Pirnat-Spahič, Želimir Škoberne (ur.). Cankarjev dom, Ljubljana 2002. ISBN 961-6157-11-6.181 strani.

Pogorje Gorjanci leži na jugozahodnem robu Panonske nižine, med rekami Savo, Krko in Kolpo, torej na meji med Hrvaško in Slovenijo. Čeprav je danes razdeljeno med ti dve državi, gre tako iz geološkega kakor iz arheološkega zornega kota za enoten

prostor, ki pa nikakor ni izoliran in brez stikov z okolico. To je bil tudi razlog za pripravo razstave, ki bi nudila pregled celotnega območja, pri čemer je sodelovalo veliko število arheologov in kulturnih institucij iz obeh držav, ki tukaj že dolgo izvajata sistematične raziskave prazgodovinskih in antičnih najdišč. Razstava *Oživiljene kulture* prikazuje pomen tega območja in poudarja nujnost nadaljnjih raziskav v obeh državah. V knjigi je najprej predstavljena zgodovina raziskav, čemur sledijo odkritja - tako najdišča kakor najdbe - našeta po kronološkem zaporedju.

Arheološki ostanki na Gorjancih so bili tako na slovenski kakor na hrvaški strani znani že v drugi polovici 19. stoletja; na hrvaški strani so se sistematična in sondažna izkopavanja zares začela šele v osemdesetih letih 20. stoletja (zgodnjecevarska nekropola pod Gornjo vasjo, rimski refugij in prazgodovinsko gradišče na Griču (Sv. Marija Okička), Kosovac nad Bregano). Na slovenski strani sta na tem področju v osemdesetih letih 19. stoletja delovala Jernej Pečnik (Velike Malence, Brusnice) in Ignac Kušljan (Vrhpolje, Mihovo), raziskave pa so se nadaljevale tudi med vojnoma in vse do danes.

Najstarejše najdbe s tega področja sodijo v paleolitik (npr. mousteriensko strgalo s Podstražnika); iz neolitika in eneolitika so znane le naključne najdbe (Stari Grad nad Podbočjem, Levakova jama, Gradec nad Vratnim itn.).

Veliko naključnih najdb sodi tudi v čas bronaste dobe in kulture žarnih grobišč (Samobor, Sv. Jana, Veliki Lovnik, Gospodična na Gorjancih, Mihovo, Sv. Marija pod Okičem itn.). Iz časa pozne bronaste dobe in z začetka železne dobe so znana tudi prva utrjena gradišča, postavljena na že naravno zavarovanih višinskih točkah in še dodatno utrjena s kamnitimi obzidji in lesenimi palisadami (Gradec nad Mihovim, Kosovac pri Bregani). Doslej znana grobišča sodijo v isti čas kakor naselja; gre za plana grobišča na ravninah, grobovi pa so žgani, z masivnimi žarami (Metlika-Hrib, Metlika-Borštek itn.).

V 8. stoletju pr. n. š. postane vodilna gospodarska panoga proizvodnja železa, poleg gospodarstva pa se spremeni tudi poselitvena struktura, pojavi se cela vrsta novih najdišč, drugačna pa je tudi socialna struktura - pojavi se nov vodilni sloj (knežji grobovi v Budinjaku). Halštatska naselja so s kamnitimi obzidji in zemljenimi nasipi utrjena gradišča, ki še vedno ležijo na že naravno zavarovanih predelih (Metlika, Velike Malence, Stari Grad nad Podbočjem); pojavijo se gomilna grobišča (Apnenik, Dolž, Dolenja Stara vas, Mihovo itn.) s skeletnimi, pa tudi žganimi grobovi. V času mlajše železne dobe se najprej pojavijo uvoženi keltski predmeti, v 3. pr. n. š. pa še nov način pokopa - plani žgani grobovi, vendar tako grobišča kakor naselja ostajajo na istih mestih kakor v halštatskem obdobju in tudi nekateri grobni dodatki kažejo na kontinuiteto.

Rimska oblast je Gorjance dosegla v zadnjih desetletjih 1. stoletja pr. n. š.; mesto naselitve so še naprej določale naravne razmere, naselja so predvsem na pomembnih in strateških točkah, ob cestah (Trebnje, Drnovo pri Krškem, Ribnica); dokler je bil limes neprebojen, so bile naseljene tudi nižine, v času nevarnosti (v 5. stoletju) pa predvsem vrhovi. Znana so tudi grobišča tega časa - Gornja vas, Bratelji, Gradec nad Mihovim, Mrzlo polje itn. - grobove, za katere so značilne kamnite konstrukcije (izpričani so trije različni tipi), lahko pripišemo Latobikom, kar potrjujejo tudi hišaste žare in lonci z narebranim cilindričnim vratom (Gornja vas, Bratelji).

V čas pozne antike sodijo najdbe iz Sv. Marije in Popovega dola (večinoma bronaste - fibula, pasni jeziček v obliki amfore), najmlajše na razstavi predstavljene najdbe pa so predmeti iz slovanskih grobov iz kamnoloma Camberk v Cerovem Logu.

Tej kronološki predstavitvi območja Gorjancev sledi katalog, ki navaja osnovne podatke o razstavljenih predmetih (najdišče, opis, material, dimenzije, inventarno številko in mesto hrambe, datacijo, literaturo, če ta obstaja), ki so v večini primerov tudi fotografirani, prikazuje pa tudi organizacijo razstave same.

Katarina ROTAR